

Sygn. akt III CSK 167/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 marca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący)
SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)
SSA Janusz Kaspryszyn

w sprawie z powództwa W. w Larnace
przeciwko A. J.
o zobowiązanie i ustalenie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 10 marca 2016 r.
skargi kasacyjnej pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 21 stycznia 2015 r.,

uchyla zaskarżony wyrok w części objętej punktem 1 (pierwszym) podpunkty I (pierwszy) i III (trzeci) oraz w punkcie 3 (trzecim) i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Sąd pierwszej instancji oddalił powództwo o: 1) zobowiązanie pozwanej do złożenia oświadczenia o wycofaniu sprzeciwu złożonego w trybie art. 341 § 4 k.s.h. wobec wpisania powoda jako właściciela określonych akcji w księdze akcyjnej M. T. S.A.;

2) zobowiązanie pozwanej do zaniechania dalszych naruszeń przysługującego powodowi prawa własności przedmiotowych akcji;

3) ustalenie, że powód jest właścicielem akcji określonych w ostatecznie sprecyzowanym żądaniu pozwu.

Apelację strony powodowej zaskarżającej ten wyrok w całości uwzględnił Sąd Apelacyjny w ten sposób, że wyrokiem reformatoryjnym ustalił, iż powódka jest właścicielem akcji określonych w sentencji, a w pozostałym zakresie oddalił powództwo (pkt 1 podpunkty I i II), w pkt 2) oddalił apelację w pozostałym zakresie, a w pkt 3) orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego.

Stan faktyczny, ustalony przez Sąd I instancji, uznał Sąd odwoławczy za w zasadzie bezsporny i go zaaprobował, natomiast zarzucił błędy w jego ocenie prawnej.

W ocenie Sądu odwoławczego, art. 22 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów zwanej dalej „ustawą” (Dz.U. tj. 2009, nr 67, poz. 569, ze zm.), nie wymaga od stron umowy zastawu takiej regulacji, aby zawsze wartość przedmiotu zastawu odpowiadała jego wartości rynkowej, a postanowienia umowy zastawniczej z dnia 4 marca 2009 r. podlegają ocenie uwzględniającej treść wskazanego przepisu w wersji obowiązującej od dnia 11 stycznia 2009 r.

Stanowiska zawartego w dwóch powołanych orzeczeniach SN, kwestionujących możliwość ustalania wartości akcji będących przedmiotem zastawu wg. ich wartości nominalnej, nie podzielił Sąd Apelacyjny. Uznał, że interpretacja art. 22 ustawy zawarta w obu orzeczeniach SN, ale odnoszących się jeszcze do stanu prawnego sprzed zmiany tego przepisu, nie ma obecnie uzasadnienia, tj. po dokonanej w styczniu 2009 r. zmianie ustawy,

pozwalającej stronom na uwzględnianie zmian wartości przedmiotu zastawu poprzez „określenie sposobu ustalenia jego wartości”.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, określony w postanowieniach pkt 3.3.3 umowy zastawniczej sposób ustalenia wartości przedmiotu zastawu zgodny jest z art. 22 ust. 1 pkt 3 ustawy, a odwołując się do wartości nominalnej akcji pozwanej, strony umowy zastawu ściśle oznaczyły wartość przedmiotu zastawu, po której może on zostać przejęty przez zastawnika. Przez wybranie nominalnej wartości akcji jako elementu ścisłego oznaczenia wartości przedmiotu zastawu ustalona została wartość przedmiotu zastawu z uwzględnieniem ponadstandardowego ryzyka gospodarczego, a brak jest podstaw do twierdzenia, że wartość rynkowa akcji jest zawsze wyższa od ich wartości nominalnej, stwierdził Sąd drugiej instancji.

Skoro powód jako cesjonariusz będący nabywcą wierzytelności Banku wraz z zabezpieczeniami wynikającymi z umowy zastawu rejestrowego złożył oświadczenie pismem z dnia 22 stycznia 2010 r. o przejęciu akcji na własność, a zastawnik ten zastosował się do wymogów ustawy, to powód nabył własność spornych akcji, co skutkowało uwzględnieniem powództwa w części określonej w pkt 1 I sentencji wyroku.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, okoliczności, że pozwana była akcjonariuszem spółki w dacie zawarcia umowy zastawniczej, posiadającym 2.500.000 akcji o określonej wartości nominalnej wyklucza możliwość uznania pozwanej za konsumenta, zważywszy, że podmiot korzystający z praw akcjonariusza do poboru dywidendy i udziału w walnym zgromadzeniu uniemożliwia uznanie go za będącego konsumentem. To samo dotyczy akcjonariusza obciążającego swoje akcje zastawem rejestrowym dla zabezpieczenia wierzytelności innej osoby, co z całą pewnością jest działalnością ukierunkowaną na osiągnięcie zysku, wykonywaną w sposób ciągły i zorganizowany, uznał Sąd odwoławczy. Zarazem Sąd ten stwierdził, że nawet gdyby uznać pozwaną za konsumenta to żaden z powoływanych przez pozwaną przepisów art. 385¹ - 385³ k.c. nie stanowi w realiach tej sprawy, podstawy do podważania zarówno ważności umowy

zastawniczej, jak i dopuszczalności przejęcia przedmiotu zastawu po ustalonej w niej cenie.

Pozwana zaskarżyła wyrok Sądu Apelacyjnego w części, tj. w zakresie punktów: 1) I, 1) III, i 3) wyroku, opierając skargę kasacyjną na obu podstawach kasacyjnych.

W ramach pierwszej z podstaw skarżąca zarzuciła naruszenie:

- art. 22 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów przez jego błędną wykładnię wskutek przyjęcia za wystarczające dla ścisłego określenia wartości przedmiotu zastawu odniesienie się do nominalnej wartości akcji zamiast do ich wartości rynkowej, oraz błędne uznanie za wystarczające odniesienie się do wartości akcji, zamiast do wartości praw z akcji;
- art. 58 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. przez jego niezastosowanie pomimo, że postanowienie umowy (pkt 3.3.3) dotyczące sposobu ustalenia wartości przedmiotu zastawu jest sprzeczne z przesłankami określonymi w tym przepisie;
- art. 22¹ k.c. przez jego błędną wykładnię wskutek przyjęcia, że sam fakt posiadania akcji i zawarcia umowy zastawu tych akcji przesądza o statusie przedsiębiorcy, a więc wyklucza status konsumenta;
- art. 385¹ § 1 k.c. przez jego niezastosowanie pomimo spełnienia się w stanie faktycznym przesłanek określonych w tym przepisie;
- art. 5 k.c. przez jego niezastosowanie w sytuacji, gdy realizacja zastawu z uwzględnieniem wartości nominalnej akcji była nadużyciem prawa podmiotowego.

W ramach drugiej podstawy kasacyjnej pozwana zarzuciła naruszenie art. 217 § 1-3 k.p.c., art. 207 § 6 k.p.c. w zw. z art. 278 § 1 k.p.c. przez oddalenie wniosku dowodowego o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego na okoliczność rynkowej wartości akcji będących przedmiotem zastawu.

Powodowa Spółka w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej.

Prokurator Generalny, obszernym pismem z dnia 8 października 2015 r., przedstawionym w trybie art. 398° § 1 k.p.c., zajął stanowisko co do skargi kasacyjnej strony pozwanej i wyraził pogląd, że skarga kasacyjna powinna zostać uwzględniona. Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i o przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, wobec uznania za trafne części spośród zawartych w skardze kasacyjnej zarzutów.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zasadne okazały się zarzuty naruszenia art. 22 ust. 1 punkt 3 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (Dz. U. 2009, nr 67, poz. 569), zwanej dalej „ustawą”, w brzmieniu już obowiązującym w dacie zawarcia w dniu 4 marca 2009 r. umowy zastawu, a więc w brzmieniu nadanym ustawą nowelizującą z mocą prawną od dnia 11 stycznia 2009 r. Zgodnie z tym przepisem, przedmiotem zastawu rejestrowego mogą być rzeczy, wierzytelności i prawa lub zbiory rzeczy lub praw stanowiące całość gospodarczą. Zaspokojenie zastawnika przez przejęcie na własność któregośkolwiek z wymienionych przedmiotów zastawu, o ściśle oznaczonej przez strony w umowie wartości albo określonego sposobu ustalenia jego wartości, następuje przez złożenie przez zastawnika na piśmie oświadczenia o przejęciu przedmiotu zastawu na własność i to w przypadku określonym m.in. w art. 22 ust. 1 pkt 3. Powstanie więc skutku rzeczowoprawnego w postaci przejęcia na własność przez zastawnika przedmiotu zastawu rejestrowego następuje więc z dniem złożenia w formie pisemnej oświadczenia o przejęciu (art. 22 ust. 2 pkt 2 ustawy) przedmiotu zastawu, ale określonego w umowie zastawniczej i to z zachowaniem wymogów przewidzianych w art. 22 ust. 1 pkt 3 ustawy.

Ze wskazanego powyżej stanu prawnego wynika, że przedmiot zastawu może oczywiście być zróżnicowany i mieć różną postać, ale precyzyjna kwalifikacja przedmiotu zastawu w konkretnej umowie zastawniczej jest niezbędna, ponieważ jednoznaczne określenie co strony uczyniły w umowie przedmiotem zastawu pozwala dopiero na prawidłową ocenę spełnienia wymogu ścisłego oznaczenia wartości przedmiotu zastawu albo wymogu określenia sposobu ustalenia jego wartości dla zaspokojenia zastawnika.

Tymczasem w umowie zastawniczej z dnia 4 marca 2009 r. brak jest jednoznacznych postanowień odnośnie do określenia co strony tej umowy uczyniły przedmiotem zastawu: prawa lub zbiory praw na należących do pozwanego zastawcy akcjach imiennych (pkt 1.3 umowy), czy też akcje (pkt 3.3.1.c i pkt 3.3.3 umowy) jako papiery wartościowe, a więc rzeczy. Wątpliwość tę pogłębia okoliczność, że Sąd Apelacyjny określił stan faktyczny ustalony przez Sąd Okręgowy jako bezsporny i uznał go za własny, a więc także ustalenie, że umowa sprzedaży wierzytelności z dnia 20 listopada 2009 r., zawarta między powodem a Deutsche Bank PBC SA., obejmowała wszelkie związane z tą wierzytelnością prawa oraz zabezpieczenia, w tym wynikające z umowy zastawu rejestrowego.

Elementem zaaprobowanych ustaleń jest też to, że pismo powoda z dnia 22 stycznia 2010 r. o przejęciu przedmiotu zastawu na własność zawiera oświadczenie o przejęciu na własność akcji w sytuacji, w której postanowienie punktu 1.3 umowy zastawniczej definiujące pojęcie „Przedmiot zastawu” stanowi wyrażnie o prawach na należących do zastawcy akcjach imiennych o określonej wartości nominalnej tych akcji, tak jednostkowej, jak i łącznej.

Tymczasem w piśmiennictwie wyraźnie rozróżnia się wartość praw wynikających z akcji od wartości akcji jako papierów wartościowych. Wartość tych praw z akcji musi być podana w umowie zastawniczej (albo określony w umowie musi być sposób ustalenia wartości tych praw) i to niezależnie od wskazania wartości papierów wartościowych inkorporujących zastawiane prawa. Wymienione wartości praw z akcji oraz wartości akcji jako papierów wartościowych stanowią różne kategorie i nie mogą być mylone czy utożsamiane, aczkolwiek w pewnych sytuacjach ich wartość może niekiedy być taka sama.

Przepis art. 22 ust. 1 pkt 3 ustawy trafnie oceniany jest w piśmiennictwie jako pozwalający na przejęcie przez zastawnika na własność również praw inkorporowanych w papierach wartościowych (a więc także w akcjach), ale tylko wówczas, gdy w umowie zastawniczej podana została wartość tych praw albo sposób ustalenia ich wartości i to niezależnie od wskazania także wartości papierów wartościowych inkorporujących zastawione prawa. Obie wymienione

wartości uznano w doktrynie za stanowiące różne kategorie, które w pewnych sytuacjach mogą, ale nie muszą być takie same co do ich wysokości.

Tymczasem postanowienie umowy zastawniczej w pkt 1.3 określa jedynie jednostkową oraz łączną wartość nominalną akcji imiennych należących do pozwanej, czyniąc przedmiotem zastawu raz prawa na tych akcjach (pkt 1.3), a innym razem akcje (pkt 3.3.1.c) oraz pkt 3.3.3 umowy zastawniczej).

Bez uprzedniego jednoznacznego przesądzenia tego, co strony umowy zastawniczej uczyniły przedmiotem zastawu (prawa inkorporowane w akcjach lub zbiory praw, czy akcje jako papiery wartościowe mające charakter rzeczy) nie jest możliwe przesądzenie, czy wskazane kwotowo w pkt 1.3. umowy jednostkowa i łączna wartość nominalna akcji jest wymaganym ustawą ścisłym oznaczeniem wartości przedmiotu zastawu lub określeniem sposobu ustalenia jego wartości (art. 22 ust. 1 pkt 3 ustawy).

Tymczasem jednoznaczne przesądzenie, że ten wymóg ustawowy został spełniony rozstrzyga o skuteczności złożenia przez zastawnika pisemnego oświadczenia o przejęciu przedmiotu zastawu na własność, a więc o wystąpieniu skutku rzeczowoprawnego, którego zaistnienie uczynił powód w tym procesie podstawą swego żądania ustalenia.

I choć słusznie podniesiono w piśmiennictwie, a także w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, że oba sposoby określenia wartości przedmiotu zastawu, wskazane w art. 22 ust. 1 pkt 3 ustawy, nie zawsze muszą sprowadzać się do wskazania jego wartości rynkowej, niekiedy trudnej nawet do określenia na dzień zaspokojenia się zastawnika, to jednak ocena sądu, czy dokonano ścisłego umownego oznaczenia albo określenia sposobu ustalenia wartości przedmiotu zastawu jest możliwa dopiero po uprzednim jednoznacznym przesądzeniu tego, co strony umowy zastawniczej uczyniły przedmiotem zastawu. Przedmiotem zastawu rejestrowego mogą być bowiem zarówno prawa inkorporowane w akcjach, jak i akcje jako papiery wartościowe (rzeczy) inkorporujące te prawa, co wymaga adekwatnego określenia w umowie zastawniczej wartości jednoznacznie określonego w niej przedmiotu zastawu.

Zgodzić się należy także z zarzutem naruszenia art. 22¹ k.c. przez jego błędną wykładnię, a polegającą na przyjęciu, że status akcjonariusza, stopień jego partycypacji w kapitale zakładowym spółki akcyjnej, nominalna wartość posiadanych akcji oraz przysługiwanie uprawnień akcjonariusza do wykonywania praw majątkowych i korporacyjnych wynikających z posiadania akcji wyklucza uznanie takiego podmiotu za konsumenta, ze skutkami prawnymi w postaci wyłączenia ewentualnego stosowania art. 385¹ § 1 k.c.

Tymczasem o przesądzeniu posiadania przez osobę fizyczną statusu konsumenta rozstrzygają przesłanki określone w art. 22¹ k.c. Ich brak z kolei w stanie faktycznym sprawy odnośnie do określonej osoby fizycznej pozbawia tę osobę statusu konsumenta. Czynności prawnej dokonanej przez pozwaną, a polegającej na zawarciu umowy zastawniczej celem udzielenia bankowi zabezpieczenia jego wierzytelności z tytułu kredytu udzielonego ojcu pozwanej, Sąd Apelacyjny trafnie nie uznał wprost za czynność związaną bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową pozwanej. Za taką działalność gospodarczą pozwanej w rozumieniu art. 2 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tj. Dz.U. 2007, nr 55, poz. 1095 ze zm.) nie można bowiem uznać samego posiadania statusu akcjonariusza i to nawet dużej ilości akcji oraz potencjalnej możliwości korzystania z uprawnień majątkowych i korporacyjnych przysługujących każdemu akcjonariuszowi. Również czynność prawna pozwanej w postaci zawarcia jednej umowy zastawniczej w okolicznościach faktycznych tej sprawy nie może być kwalifikowana jako czynność prawna związana bezpośrednio z obecną działalnością zawodową pozwanej.

Posiadanie akcji z reguły jest ukierunkowane na osiągnięcie zysku m.in. poprzez udział w przysługującej dywidendzie, a to wobec decyzji o takim sposobie zaangażowania własnego kapitału (połączonego zarazem z możliwym także ryzykiem poniesienia strat), co jednak nie przesądza o prowadzeniu w taki sposób działalności gospodarczej lub zawodowej. Odmowa uznania pozwanej za osobę fizyczną mającą status konsumenta z powodów wskazanych w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia była więc nietrafna wobec wadliwej wykładni pozytywnych przesłanek z art. 22¹ k.c., przesądzających o statusie prawnym konsumenta.

W konsekwencji zasadnym okazał się zatem zarzut skargi kasacyjnej, tj. przedwczesnej odmowy zastosowania art. 385¹ k.c., a podniesiony w odpowiedzi na apelację. Oceny tej nie wyłącza późniejsze posłużenie się przez Sąd odwoławczy hipotetycznym założeniem uznania pozwanej nawet za konsumenta, ponieważ należałoby wówczas dokonać analizy postanowień umowy zastawniczej z zastosowaniem przesłanek z art. 385¹ § 1 k.c. Tymczasem Sąd odwoławczy ograniczył się do wyrażenia niepoddającego się kontroli kasacyjnej stwierdzenia, że żaden z przepisów k.c. dotyczących ochrony konsumentów, w realiach niniejszej sprawy, nie stanowi podstawy do podważenia ważności umowy zastawniczej i dopuszczalności przejęcia przedmiotu zastawu po ustalonej w niej cenie.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

kc